

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Litteraturvetenskapliga institutionen
Interdisciplinärt arbete

En del av elevernas vardag

Hur begreppet populärlitteratur behandlas i klass SP3x

VT 2007
Författare: Urban From
Handledare: Dag Hedman

Innehållsförteckning

1. Introduktion.....	3
1.1. Bakgrund.....	3
1.2. Syfte.....	4
1.3. Undersökningsobjekt och –metod.....	4
1.4. Begreppsdefinition.....	5
1.5. Avgränsningar.....	10
1.6. Tidigare forskning.....	11
2. Resultat.....	12
2.1. Läromedlens behandling av populärlitteratur.....	12
2.2. Lärarens förhållning till populärlitteratur.....	14
2.3. Elevernas definition av begreppet populärlitteratur.....	15
2.4. Elevernas åsikt om populärlitteratur.....	17
3. Diskussion.....	19
3.1. Läromedlen.....	19
3.2. Läraren.....	20
3.3. Eleverna.....	22
3.4. Resultatens betydelse för lärarprofessionen.....	24
4. Sammanfattning.....	25
5. Litteraturförteckning.....	27
6. Bilaga: Lärarintervju	

1. Introduktion

1.1. Bakgrund

Idén och motiveringen till detta arbete kom redan i inledningsskedet av min lärarutbildning när jag gjorde upptäckten att de gymnasieelever jag kom i kontakt med under min verksamhetsförlagda utbildning i stor utsträckning uppvisade en ofördelaktig förståelse av vissa litteraturvetenskapliga begrepp. Med ofördelaktig förståelse syftar jag på en inskränkt och starkt begränsad begrepps bild; en förståelse som sänder ut eleverna i vårt samhälle med en stereotyp uppfattning av litteraturvetenskapliga begrepp. Som exempel kan jag nämna några lektioner med temat lyrik som jag genomförde i en gymnasieklass tillhörande Samhällsvetenskapliga programmet på en skola i Göteborg. De tre lektionernas uppläggning förankrade jag i definitioner av begrepp, såsom bland andra lyrik, metrik, prosa och vers. Efter genomförda lektioner var det skrämmande uppenbart varifrån dessa elevers aversion till lyrik härstammade: en så begränsad och smal bild av vad lyrik är att den i det närmaste var felaktig. Eleverna definierade uteslutande lyrik som strofisk dikt i så bunden och reglerad form som möjligt; de såg lyrik som något svårt, högtravande och verklighetsfrämmande vars enda tema är kärlek.

När jag sedermera för en tid sedan läste igenom en bok utgiven av bibliotekstjänst i början av 80-talet behandlande så kallad 'skräplitteratur' upptäckte jag samma inställning till en hel litteraturtyp.¹ Boken uppmanar till en fortsatt kamp mot denna 'skräplitteratur', som inte definieras en enda gång i hela verket, utan vars natur verkar vara godtycklig. Att boken uttrycker sin åsikt har jag inga som helst invändningar emot, det är bara det att den propagerar mot en litteraturtyp som närmast beskrivs som de verk som helt enkelt har låg status: "Informationen om vad som är bra och vad som är dålig litteratur för barn behöver spridas till många fler. Avsikten med denna bok är att hjälpa alla förmedlare av barnlitteratur dvs bibliotekarier, lärare, förskollärare, fritidsledare m fl att föra ut kvalitetsdebatten."² Informationen om vad som är bra och dålig litteratur behöver inte spridas; läsarna behöver ingen som avgör det åt dem, det klarar de bra själva.

¹ Lars Furuland, Stefan Mählqvist, Jan Nilsson & Ulla Rhedin-Hammar, *Skräplitteratur för barn. Analys – angrepp – alternativ* (Biblioteksdebatt 13, Lund, 1980).

² Ibid. s. 5.

1.2. Syfte

Jag ville göra ett nedslag i en gymnasieskola av idag och undersöka en klass gymnasieelevers inställning till begreppet populärlitteratur. Är deras inställning liknande den uttryckt i ovan nämnda bok, eller präglas deras inställning av dagens mera öppna och litteraturvetenskapliga rön?³

Frågorna min undersökning sökt finna svar på är 'hur ser klass SP3x på begreppet populärlitteratur?', 'hur ser klassens lärare i svenska på begreppet populärlitteratur?' samt 'hur behandlas begreppet populärlitteratur i för SP3x aktuella läromedel?'.

1.3. Undersökningsobjekt och –metod

Undersökningsobjektet i detta arbete utgörs av 22 elever i en tredjeklass tillhörande Samhällsvetenskapliga programmet vid en gymnasieskola i Göteborg, klassens lärare i svenska samt av klassen berörda läromedel.

Jag har med berörd klass, som jag i detta arbete refererar till som SP3x, haft två 80-minuterslektioner. Under det första av dessa lektionstillfällens inledningsskede ställde jag eleverna två frågor vars svar jag bad dem skriva ned och lämna till mig. Dessa två frågor löd:

- Vad är populärlitteratur?
- Vad tycker du om populärlitteratur?

På detta sätt fick jag deras oförvanskade tankar om ämnet, innan jag började tala om populärlitteratur. Elevernas skrivna kommentarer parafraseras i arbetet, observera dock att samtliga elevförfattares namn är fingerade. Lektionernas ljud spelades in för eventuella framtida referenser.

SP3x' svensklärare är en kvinna som varit lärare i över 25 år, med ett genuint litteraturintresse och ett gediget kunnande i svenskämnet. Jag träffade och intervjuade henne vid en tidpunkt föreliggande ovan nämnda lektionstillfällen. Vi talade utförligt om begreppsdefinitioner associerade till litteraturvetenskap och hennes åsikter kom tydligt fram på ljudupptagningen, vilken refereras till i föreliggande arbete.⁴ Observera att läraren i detta arbete citerats ordagrant.

³ I enlighet med exempelvis Jonathan Cullers *Literary Theory. A Very Short Introduction* (New York, 2000).

⁴ Intervjufrågorna finns bifogade som bilaga.

De av SP3x berörda läromedel jag analyserat är *Litteraturhistoria* av Inga Söderblom och Sven-Gustaf Edqvist samt *Den levande litteraturen* av Ulf Jansson.⁵⁶ Observera att jag här följer Lars Brinks exempel, när han i *Gymnasiets litterära kanon* begränsar sin undersökning av läromedel till tryckta läromedel i bokform; detta till skillnad från *Lgr 80* som talar om 'det vidgade läromedelsbegreppet', vilket innefattar mer än böcker.⁷

1.4. Begreppsdefinition

Begreppsdefinitioner tar i föreliggande arbete upp anmärkningsvärt stort utrymme, vilket beror på att arbetets övergripande ämne faktiskt är ett begrepp. Otydlighet när det gäller arbetsdefinitioner hade i detta arbete varit förödande eftersom dess ämne då hade blivit höljt i dunkel, och således också arbetets resultat.

Text anses ofta vara bokstäver nedtecknade i syfte att uttrycka något i enlighet med en grammatiks normer, med tonvikt på att det just handlar om skrift. En liknande definition finner man i *En introduktion till den moderna litteraturteorin* i vilken Atle Kittang skriver: "Text uppfattas vanligen som inskription, som tal fäst i skrift."⁸ Däremot är det inte hela sanningen, för text är även vad jag uttrycker när jag läser upp en skriven text; jag uttrycker samma budskap som skriften jag läser bär, bara inte på samma sätt.

Skolverkets kursplan för ämnet svenska för gymnasieskolan talar om ett vidgat textbegrepp: "Att tillägna sig och bearbeta texter behöver inte alltid innebära läsning utan även avlyssning, film, video etc. Ett vidgat textbegrepp innefattar förutom skrivna och talade texter även bilder."⁹ *Nationalencyklopedin* definierar text som ett "språkligt yttrande, vanligen skrivet eller tryckt, ibland även muntligt".¹⁰ *Nationalencyklopedin* hävdar alltså, precis som Skolverket, att en text kan vara ett muntligt yttrande; att en text är ett vid en given tidpunkt utformat uttryck, vars medium är oviktigt. En text kan vara skrift, tal eller något memorerat och ofta endast existerande i en människas sinne.¹¹

⁵ Inga Söderblom & Sven-Gustaf Edqvist, *Litteraturhistoria* (Stockholm, 1997).

⁶ Ulf Jansson, *Den levande litteraturen. Litteraturhistoria för gymnasieskolan* (Stockholm, 1999).

⁷ Lars Brink, *Gymnasiets litterära kanon. Urval och värderingar i läromedel 1910-1945* (Akad. avh., Uppsala, 1992) s. 56.

⁸ Atle Kittang, Arild Linneberg, Arne Mellberg & Hans H. Skei, *En introduktion till den moderna litteraturteorin* (Stockholm/Stehag, 1997) s. 79.

⁹ "Kursplan för Svenska" i *Regler för målstyrning. Gymnasieskolan* (Upplands Väsby, 2002) s. 159.

¹⁰ *Nationalencyklopedin. Artonde bandet. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av statens kulturråd*, red.: Ann Moen (Höganäs, 1995) s. 202.

¹¹ Det bör nämnas att *Svenska akademins ordbok* ej kommit så långt ännu i sin serie, därav avsaknaden av dess definition.

Begreppet litteratur beskrivs i *Svenska Akademiens Ordbok* som ”Sammanfattande, om de skrivna l. tryckta kulturalstren [...]; i sht om de tryckta alstren av den litterära produktionen, bokvärlden; äv. sammanfattande, om litterära alster som äro likartade till innehållet l. framställningssättet l. behandla samma ämne”.¹² Litteratur beskrivs här som en samlingsterm för så kallade ’litterära alster’. I *Nationalencyklopedin* definieras litteratur som ”samlingsbeteckning för skrivna texter som uppfyller vissa estetiska kriterier”.¹³ Vilket är då detta speciella kriterium eller dessa estetiska kriterier som gör skrift till litteratur? Tankar funna i Jonathan Cullers *Literary Theory* utvecklar dessa estetiska kriterier:

’Literaryness’ is often said to lie above all in the organization of language that makes literature distinguishable from language used for other purposes. Literature is language that ’foregrounds’ language itself: makes it strange, thrusts it at you [...] so you can’t forget that you are dealing with language shaped in odd ways. [...] we are dealing with language organized to attract attention to the linguistic structures themselves.¹⁴

Dock håller inte denna definition hela vägen, för språket i en novell eller roman behöver inte vara särskilt iögonfallande men ändå betraktas dessa verk i regel som litteratur. Så hur bär man sig då åt för att begränsa definitionen på begreppet litteratur? Svaret är enkelt, det gör man helt enkelt inte. Utdraget ovan från Jonathan Cullers bok räcker som sagt en bit på vägen, men kulturella konventioner måste ändå inkorporeras i definitionen. Culler skriver: ”the ’literaryness’ of literature may lie in the tension of the interaction between the linguistic material and readers’ conventional expectations of what literature is”.¹⁵ Men för att formulera en arbetsdefinition: litteratur är tryckt text som genom kulturella konventioner anses ha idémässigt värde för samhället.

Ett begrepp som i detta sammanhang måste nämnas är skönlitteratur. Enligt *Svenska Akademiens Ordbok* är skönlitteratur ”litteratur som fyller (anses fylla) vissa estetiska krav o. främst är avsedd som konstnärligt uttryck l. som underhållning, [...] stundom äv. allmännare: underhållningslitteratur (med fingerade personer o. händelser i bokform)”.¹⁶ Christina Olin-Scheller uttrycker sig i sin definition av begreppet text i sin avhandling *Mellan Dante och Big Brother* på följande sätt rörande skönlitteratur: ”Traditionellt sett har skönlitteraturen haft en

¹² *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien. Sextonde bandet*, red.: Sixten Belfrage (Lund, 1942) s. 859f.

¹³ *Nationalencyklopedin. Tolfte bandet. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetet på initiativ av statens kulturråd*, red.: Ann Moen & Christine Hansson (Höganäs, 1993) s. 365.

¹⁴ Culler s. 28f.

¹⁵ *Ibid.* s. 35.

¹⁶ *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien. Tjugosjunde bandet*, red.: Hans Jonsson (Lund, 1977) s. 6127.

särställning i svenskämnet.”¹⁷ Sedan går hon ifrån begreppet, utan att definiera det. Istället väljer hon att röra sig med de två begreppen sakprosa och fiktionstext.¹⁸ Lennart Skaaret behandlar begreppet skönlitteratur i sin undersökning rörande människors uppfattning av litteratur, ”*God*” och ”*dålig*” litteratur; dessvärre rör han sig precis som Christina Olin-Scheller med vaga definitioner.¹⁹ I ett av Lennart Skaarets frågeformulär omnämns förutom facklitteratur skönlitteratur, underhållningslitteratur och så kallad snabbläst underhållningslitteratur. Skönlitteratur definieras som ”litteratur med estetiska anspråk”, underhållningslitteratur som ”underhållande litteratur av god kvalité, som dock inte gör anspråk på att vara skönlitteratur” och så kallad snabbläst underhållningslitteratur som ”relativt prisbillig, utges ofta under seriebeteckningar såsom Kometböcker, Manhattanböcker[...] samt saluförs ofta i kiosker och tobaksaffärer”.²⁰ Kan man utifrån dessa tre begreppsdefinitioner överhuvudtaget avgränsa skönlitteratur från underhållningslitteratur, och är inte skönlitteratur underhållande? Begreppen flyter ihop och fyller således ingen funktion i en litteraturvetenskaplig undersökning. Med de arbetsdefinitioner på begreppen text och litteratur som detta arbete använder sig av fyller begreppet skönlitteratur endast en funktion: att i egenskap av undergruppering till litteratur, fungera särskiljande från sin partner facklitteratur, som i *Nationalencyklopedin* definieras som ”Den del av litteraturen som omfattar vetenskapliga, upplysande och resonerande texter”.²¹

Begreppet genre definieras i *Svenska Akademiens ordbok* som ”art, slag [...] i fråga om konst l. litteratur: avgränsat område, inskränkande sig till vissa bestämda ämnen l. verkningsmedel l. visst framställningssätt l. präglad av en viss bestämd smak l. stil”.²² En genre är helt enkelt ett fack använt i syfte att underlätta katalogisering av olika typer av verk inom en konstform såsom exempelvis litteraturen.

Begreppet populärlitteratur definieras av *Nationalencyklopedin* som:

litteraturgenre som kan sägas föra vidare redan före romantiken etablerade litterära traditioner, där fasta mönster i berättarteknik, stil, personskildring och värderingsnormer är viktigare än originalitet. Detta utesluter dock inte betydande didaktiska och moraliska inslag, experimentglädje eller nyskapande. Gränsen mellan populärlitteratur och s. k. högre litteratur anses numera flytande, och de flesta verk företer drag av såväl den förra som den senare. [...] Till populärlitteratur brukar räknas

¹⁷ Christina Olin-Scheller, *Mellan Dante och Big Brother. En studie om gymnasieelevers textvärldar* (akad. avh., Karlstad, 2006) s. 21.

¹⁸ Ibid. s. 22.

¹⁹ Lennart Skaaret, ”*God*” och ”*dålig*” litteratur. *Gymnasister och deras lärare om två berättelser* (Stockholm, 1971) s. 46.

²⁰ Ibid. s. 172f.

²¹ *Nationalencyklopedin. Sjätte bandet. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens kulturråd*, red.: Ann Moen (Höganäs, 1991) s. 94.

²² *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien. Tionde bandet*, red.: G. Hedström (Lund, 1929) s. 307.

genrer som kriminal- och spionberättelser, pornografi, science fiction, thriller och liknande serier. Även religiös uppbyggelselitteratur, almanackor, kalendrar och bondepraktikor inordnas stundom i populärlitteraturen. Denna innefattar också lyrik, t.ex. skillingtryck och texter till populärmusik, samt dramatik som buskteater, farsor och melodramer. En tendens är att verk inom populärlitteraturen går ut i stora upplagor.²³

Den ovan citerade definitionen är väldigt illustrativ när det gäller begreppet populärlitteratur; enligt ovan kan populärlitteratur vara formmässigt schablonartad eller experimenterande och nyskapande. Den har drag av både så kallad typisk populärlitteratur och så kallad högre litteratur och kan förekomma i format såsom till exempel religiös litteratur, lyrik, dramatik, musiktexter, almanackor, pornografi samt romaner och noveller innehållande science fiction eller kriminalberättelser. Det mest påtagliga draget kommer alldeles i citatets slutskede: att populärlitteraturen går ut i stora upplagor. Dessvärre tillhandahåller ej heller detta kriterium någon relevant avgränsning bland litteraturen.

Lars Furuland ger rörande barnboksspridningen i Sverige i *Skräplitteratur för barn* en lika förvirrad och vag definition av populärlitteratur när han skriver: ”Inom vuxenlitteraturen har vi en påtagligare skiktning än inom barnlitteraturen mellan en ’kvalitetslitteratur’ som bokhandeln tillhandahåller, och en för massmarknaden avsedd litteratur, som man finner i kiosker, tobaksaffärer och varuhus men sällan i bokhandel och bibliotek.”²⁴ Här är det återförsäljningsplats och planerad produktionsmängd som utgör kriterier för att litteratur bör benämnas populärlitteratur. Dessvärre fortsätter Furuland med att hävda att man finner ”åtskilliga klassiker [min kursivering] och barnböcker av erkända författare i kiosker och varuhus”, vilket raserar en ansevärd del av hans begreppsdefinition.²⁵

Ulf Boëthius radar i sin artikel ”Populärlitteraturen – finns den?” upp sju olika definitioner av begreppet populärlitteratur:

1. Litteratur som folkets breda lager läser.
2. Litteratur som massproducerats.
3. Litteratur med syfte att förse läsaren med underhållning och avkoppling.
4. Litteratur som läses med en lustinriktad hållning till texten.
5. Den lättlästa litteraturen.
6. Litteratur med stor läsekrets som påstås vara estetiskt och/eller moralisk undermålig.

²³ *Nationalencyklopedin. Femtonde bandet. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens kulturråd*, red.: Ann Moen & Christine Hansson (Höganäs, 1994) s. 219.

²⁴ Furuland s. 19.

²⁵ *Ibid.* s. 19.

7. Litteratur med stor läsekrets som av läsarna själva anses vara estetiskt och/eller moraliskt undermålig.²⁶

Problemen med ovan parafraaserade punkter är desamma som med Lars Furulands definition; antingen är definitionerna direkt felaktiga, eller så kan de tyckas referera till nära nog vilken litteratur som helst.

Bob Ashley ser även han i sin *The Study of Popular Fiction* svårigheter med begreppet populärlitteratur: "As to the [...] common-sense formulation, the identification of popular with commercial success and the enjoyment of many would seem straightforward enough and, within fairly obvious limits, it is. The popular-serious distinction, however, is a theoretical mine-field".²⁷ Ashley indikerar att termen populär inom konsten kommer laddad med negativa konnotationer. Han förtydligar lite senare i kapitlet: "Texts do not behave as those seeking definitional precision might like: lines distinguishing popular and serious as mutually exclusive entities cannot be drawn."²⁸

Så här långt kan ett mönster skönjas: populärlitteratur är svårdefinierat. Boëthius egen definition av begreppet populärlitteratur förefaller således vara den bästa:

Populärlitteraturen är i själva verket lika mångskiftande som den övriga litteraturen. Gränsen mot den accepterade litteraturen är artificiell, godtycklig och flytande. Den bestäms av den litterära institutionens historiskt föränderliga normsystem, av kritikernas, litteraturhistorikernas, skolmyndigheternas, bibliotekens och akademiernas skiftande värderingar. Populärlitteraturen har således ingen särskild egenart. [...] Den får innefatta all den litteratur som de ledande smakbärarna i en kultur vid olika tidpunkter räknat dit, oberoende av de litterära verkens innehåll och form.²⁹

Man kan då fråga sig huruvida en sådan lös definition av begreppet populärlitteratur är användbar i ett vetenskapligt arbete eller ej. Som belysande exempel på den frågan citeras nedan ett liknande ifrågasättande, denna gång av begreppet kultur:

Om kultur är ett av språkets mest komplexa ord, kan man inte vänta sig att det ska gå att definiera en gång för alla. Vi måste acceptera att det används på många olika, ofta motstridiga sätt. Däremot har man anledning att fråga sig, om det är möjligt att använda kultur som ett vetenskapligt begrepp för analyser och undersökningar. Om det kan omfatta praktiskt taget allt, förlorar det varje bestämd betydelse.³⁰

²⁶ Ulf Boëthius, "Populärlitteraturen – finns den?" i *Brott, kärlek, äventyr. Texter om populärlitteratur*, red.: Dag Hedman (Lund, 1995) s. 17ff.

²⁷ *The Study of Popular Fiction. A Source Book*, red.: Bob Ashley (London, 1989) s. 2.

²⁸ *Ibid.* s. 3.

²⁹ *Ibid.* s. 19.

³⁰ Lars Gustaf Andersson, Magnus Persson & Jan Thavenius, *Skolan och de kulturella förändringarna* (Lund, 1999) s. 92.

Samma ifrågasättande som här görs av begreppet kultur går också att göra av begreppet populärlitteratur. Svaret som ges på ifrågasättandet av begreppet kultur går dock även det att applicera på samma ifrågasättande av begreppet populärlitteratur: ”Jag tror inte att vi kan sluta använda begreppet [...]. För det första beror komplexiteten hos ordet [...] på att det är ett så ofta använt och starkt värdeladdat ord. Därför är det ett ord som hela tiden måste undersökas. Hur används det och vad står det för i olika sammanhang?”.³¹ Således bör detta arbete utrustas med en arbetsdefinition av begreppet populärlitteratur, helt enkelt för att underlätta eventuell vidare diskussion rörande problematisering av begreppet. Med tanke på att definitionen av populärlitteratur är föränderlig över tid, blir arbetsdefinitionen inte utförligare än följande: populärlitteratur är litteratur producerad i stora upplagor och vars litterära kvalitet ifrågasätts av majoriteten av samhällets akademiska auktoritet inom litteraturvetenskapen.

1.5. Avgränsningar

Det föreliggande arbetet är inte avsett att fungera som någon som helst statistisk grund uttryckande hur Sveriges gymnasieelever tycker och tänker. Det är ej heller tänkt att fungera som generalisering rörande Sveriges gymnasieskolors hantering av litteraturvetenskapliga begrepp såsom exempelvis populärlitteratur. Arbetet är endast tänkt att fungera som en tankeväckare. Undersökningen uttalar sig endast om en gymnasieklass samt för klassens svenskundervisning ansvarig lärare och av klassen berörda läromedel.

Vidare tar föreliggande arbete ej in kön som relevant faktor. Kön och genus har, trots sin importans som faktor i samhället som helhet, ej blivit tilldelad någon plats i denna undersökning, på grund av undersökningens starkt begränsade storlek.

En faktor som här måste nämnas är tolkningsfrågan. De elevsvar i skriven form som nedan behandlas är hastigt formulerade och i många fall oklara vad gäller vissa uttrycks syftning; ta som exempel elevernas bruk av begreppet litteratur, exakt vad som åsyftas framgår ej av elevernas svar. Detta är viktigt att hålla i åtanke vid eventuella försök av läsare att deducera personliga slutsatser av föreliggande arbete.

Det bör här även nämnas att det är populärlitteratur som behandlas i föreliggande arbete och inte populärkultur i helhet. Detta på grund av begreppet populärkulturs ofantliga storlek. Detta

³¹ Ibid. s. 92.

innebär att cultural studies här ej heller är en faktor, trots att det ”visar hur svårt och hur nödvändigt det är att försöka problematisera värdehierarkier”, vilket är en del av vad detta arbete gör.³² Inlemmandet av begreppen populärkultur och cultural studies som faktorer häri hade förstorat detta arbete långt utanför dess föreskrivna ramar. Begreppet kultur kan dock aldrig uteslutas ur ett arbete av detta slag, utan Jan Thavenius åsikt får här illustrera föreliggande arbetes inställning: ”Men vi kan [i skolan] inte välja att antingen skapa eller inte skapa kultur. Det gör vi hur vi än bär oss åt.”³³ Det skall endast poängteras att ansatser under arbetets gång har gjorts för att begränsa detta arbetes tema till populärlitteratur, och ej till att innefatta hela populärkulturen.

Sist men inte minst ett ord om föreliggande arbetes litteraturteoretiska hållning. Bob Ashley skriver: ”firstly, structuralism is felt to conceptualise the reader as an overly *passive recipient* of narrative meanings; secondly, in its emphasis on the *formal* qualities of narrative, structuralism ignores the *cultural context* within which reading takes place”.³⁴ Ashley anser här att strukturalismen fokuserar för lite på läsarens kontext, och att poststrukturalismen således vetenskapligt är ett mera passande synsätt, i det att poststrukturalismen i större utsträckning än strukturalismen tar med läsarens omständigheter i beräkningen. Hållningen i detta arbete beskrivs bäst som placerad någonstans mitt emellan strukturalism och poststrukturalism; fokus ligger på texten, men även på värdering av texten. Fokus ligger på hur litteraturvetenskapliga begrepp behandlas av läsare, men inte på hur läsarnas privata kontexter spelar in i deras hantering av begreppen, förutom det faktum att de är elever i en gymnasieskola. Det synsätt som hade varit mest täckande i ett arbete behandlande detta ämne hade utan tvekan varit det poststrukturalistiska, men arbetets omfång hade då återigen blivit för stort.

1.6. Tidigare forskning

Populärlitteratur är ett område inom litteraturvetenskapen som det finns en ansevärd mängd publicerade texter rörande. Denna ansevärda mängd publicerade texter är dock till en stor del ovetenskaplig smutskastning. Som exempel bör här nämnas *Skräplitteratur för barn* samt Rune

³² Ibid. s. 137.

³³ Ibid. s. 198.

³⁴ Ashley s. 136.

Fröroths *Författare och förfuskare*.³⁵ För en mer nyanserad bild av populärlitteraturen står Dag Hedmans *Brott, kärlek, äventyr* samt Bob Ashleys *The Study of Popular Fiction* till förfogande.

För en utförlig historik av diskussionen om högt och lågt inom litteraturen, med fokus på populärlitteratur, se Anders Öhmans *Populärlitteratur*.³⁶

En nackdel i rådande forskningssituation är att populärlitteratur i majoriteten av aktuell forskning behandlas som en integrerad del av populärkulturen, vilket i de flesta fall är forskningens huvudtema. Detta innebär att huvudparten av forskningen behandlande populärlitteratur ej är relevant för detta arbete.

Forskning som dock behandlar populärlitteraturen explicit och dessutom i en pedagogisk kontext är till exempel Lars Gustaf Andersson, Magnus Persson och Jan Thavenius' *Skolan och de kulturella förändringarna* samt Magnus Perssons *Populärkulturen och skolan*, två böcker som behandlar resultaten av ett forskningsprojekt vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund vid namn "Skolan och den kulturella mångfalden". Båda böckerna förordar en inkluderande hållning till populärlitteraturen i gymnasieskolan samt ger en mångfacetterad bild av rådande situation i gymnasieskolan rörande populärkulturens status i klassrummet.

En annan bok som också förespråkar en inkluderande hållning gentemot populärlitteraturen i skolan är Lena Aulin-Gråhamn, Magnus Persson och Jan Thavenius' *Skolan och den radikala estetiken*, vilken hävdar att skolan behöver acceptera populärlitteraturen som en ansenlig del av dagens elevers liv, samt aktivt integrera populärlitteraturen i undervisningen.³⁷ Som ytterligare en instämmande röst bör här också nämnas Christina Olin-Schellers avhandling *Mellan Dante och Big Brother*, vilken förespråkar en ökad förståelse för elevernas vardag när det gäller exempelvis litteratur.

2. Resultat

2.1. Läromedlens behandling av populärlitteratur

När det gäller litteraturvetenskap med klass SP3x använder sig klassens lärare av två böcker: *Den levande litteraturen* av Ulf Jansson och *Litteraturhistoria* av Inga Söderblom och Sven-Gustaf Edqvist. Den förstnämnda boken delas ut till var och en av eleverna att ha som 'handbok' under

³⁵ Rune Fröroth, *Författare och förfuskare* (Stockholm, 1959).

³⁶ Anders Öhman, *Populärlitteratur. De populära genrernas estetik och historia* (Lund, 2002).

³⁷ Aulin-Gråhamn, Persson & Thavenius s. 13f.

läsårets gång, medan *Litteraturhistoria* endast används som referensverk att brukas i klassrummet.

Litteraturhistoria består av två huvuddelar: en kronologisk framställning av epoker samt författarpresentationer. Förutom dessa två delar finns ett litteraturpedagogiskt avsnitt samt ett litet 'lexikon' med litterära termer och begrepp. I den sistnämnda delen, 'litteraturlexikonet', finner man sektioner som berör detta arbete. Under uppslagsordet triviallitteratur finner man följande:

Triviallitteratur brukar användas synonymt med *populärlitteratur* om litteratur av lägre kvalitet, som är kommersiellt anpassad efter de flesta läsares smak och därför säljs i stora upplagor. Stil samt miljö- och personteckning är för det mesta schablonartade. Till genren räknas veckotidningsnoveller, serieromaner av western- och 'läkar'-typ, porrlitteratur, schlagertexter osv.³⁸

Påståendet att populärlitteratur är av lägre kvalitet finns styrkt i andra delar av boken; i författarporträttet av Charles Dickens står att läsa att "Populariteten följde honom livet ut. Upplagorna av hans böcker var större än den massproducerade triviallitteraturens och han hade läsare i alla samhällsklasser."³⁹ På nästa sida kan man läsa att "Dickens var också lyhörd för läsekretsens önskemål och ändrade flera gånger handlingen när det visade sig, att han inte hade läsarna med sig."⁴⁰ Dickens verk var med andra ord anpassade efter de flesta läsares smak samt utgivna i stora upplagor. Enligt blockcitatet ovan är således det enda som särskiljer Dickens' verk från populärlitteraturen att Dickens' verk är av högre kvalitet. Vilka kriterier som här är utslagsgivande framgår ej.

I *Den levande litteraturen* ligger enligt författaren tyngdpunkten på modern litteratur och särskilt den från 1900-talet.⁴¹ Bokens innehåll är indelat epokvis med för aktuell epoks vesäntliga författarskap presenterade.

Under rubriken 'Litteraturen i samhället' finner man följande: "Numera lever den s.k. seriösa litteraturen i underhållningsindustrins bakvatten. Också förlags- och bokbranschen har förändrats. En bokhandel var förr det nationella kulturarvets butik. Idag har utbudet utökats med en del mindre värdefulla produkter."⁴² Varken 'det nationella kulturarvet' eller 'mindre värdefulla produkter' definieras i Janssons bok. Ett uppvägande stycke står dock att finna längre ned på sidan: "Men det finns också exempel på att klyftan mellan seriös och underhållande litteratur kan

³⁸ Söderblom & Edqvist s. 576.

³⁹ Ibid. s. 253.

⁴⁰ Ibid. s. 254.

⁴¹ Jansson (förordet)

⁴² Ibid. s. 340.

överbryggas. Några sådana författare presenteras i det följande. En är Ray Bradbury, skräcknovellens mästare, en annan är J. R. R. Tolkien, fantasygenrens upphovsman.”⁴³ Förutom dessa citerade stycken finns i *Den levande litteraturen* inga omnämningar av populärlitteratur som begrepp.

2.2. Lärarens förhållning till populärlitteratur

Innan mina lektionstillfällen med SP3x intervjuade jag den aktuella klassens svensklärare. Hon hade ingen vetskap om frågornas innehåll i förväg, vilket garanterar svarens spontanitet. Vi satte oss i ett ostört rum i skolan och ljudupptagningsutrustning plockades fram. Hela samtalet tog uppskattningsvis 35 minuter.

Vi började med att tala om hur hon definierar begreppen text, litteratur och genre. Hon ansåg att text uteslutande är skrift: ”Några bokstäver som står i en liten rad. Lite kortare för mig, några lösblad.”⁴⁴ När hon talade om längre texter använde hon aldrig ordet text, utan refererade till skriftens presentationsform: bok, tidning, roman. Gällande begreppet litteratur definierades det som böcker och inget annat: ”Tidningar och media, det tycker inte jag är litteratur”. Efter den korta redogörelsen vek hon in på litteraturhistoria, och då endast den skönlitterära i bokform. Begreppet genre fanns det ingen tvekan om. Läraren berättade utförligt om hur det genomsnittliga biblioteket fungerar och varför begreppet genre överhuvudtaget existerar.

Som svar på frågan vilken litteratur hon själv läser svarade läraren att hon ”gör nedslag på det som måste läsas. Och det är sånt som är uppe då i litteraturprogrammen på tv och som står mycket recenserat både i radio och tv.” I det skedet lämnades ingen förklaring på vad som skapar detta ’måste’.

På frågan om viss litteratur är bättre än annan blev svaret jakande. Hon ansåg dock att vad som är bra och dåligt alltid är subjektivt och kontextberoende.

Härnäst frågade jag läraren vilken litteratur som bör tas upp och vilken litteratur som inte bör tas upp i gymnasieklassrummet. ”Det står ju någonstans att elever ska ha en klar och fin bild av vår litteratur och vårt litteraturarv.” Hon lade här in att man som lärare dock tvingas sälla bort mycket, vilket görs efter eget tycke och smak. Hon fortsätter: ”All litteratur bör tas upp. Sådan

⁴³ Ibid. s. 340.

⁴⁴ Lärarintervju.

litteratur som vi har i vår *litteraturhistoria*. Det är ju ett urval redan gjort där och det valt är ju bra.”

Nästa fråga var hur hon valt litteraturen hon själv tar upp i klassrummet, och svaret löd att hon följer läroböckerna. I hennes svar på följdfrågan vad hon anser om införandet av en obligatorisk litterär kanon i gymnasieskolan fick jag dock veta att hon finner den tanken hemsk. Hon anser att en obligatorisk litterär kanon skulle vara dålig för att nya lärare då skulle vara rädda för att ha missat något författarskap. Hon anser vidare att eleverna i nuläget inte missar någonting.

Populärlitteratur definierar hon kort och gott som ”det som folk vill ha just nu”, och någon personlig åsikt rörande samma begrepp nämndes inte. På frågan huruvida populärlitteratur bör behandlas i gymnasieklassrummet svarade hon: ”Absolut. All litteratur som eleverna är intresserade av.”

Hon anser sig inte alls vara bunden vid läroböckerna, av vilka hon finner *Den levande litteraturen* vara lite tunn. Och med tunn menar hon att författaren, Ulf Jansson, tenderar att skriva mycket om få författare.

Avslutningsvis frågade jag läraren om hon berör begreppsdefinitioner i sin litteraturvetenskapliga undervisning, och svaret blev åtminstone till en början jakande. Efter en kort stunds resonering kom hon dock fram till att hon vanligtvis tar upp begreppet genre, men att text, litteratur och andra i detta arbete upptagna begrepp tas för givet.

2.3. Elevernas definition av begreppet populärlitteratur

Den första frågan eleverna i klass SP3x fick ta itu med under sin tid med mig var hur de definierade populärlitteratur. I det här tidsskedet hade jag inte sagt någonting om ämnet ifråga. Jag delade ut tomma A4-papper till var och en av eleverna samtidigt som jag upplyste dem om vad jag ville att de skulle göra. De noterade den aktuella frågan och satte igång.

Av de 22 eleverna närvarande lämnades 22 svar in. Svaren var olika formulerade men visade samtidigt upp många gemensamma nämnare, vilket möjliggjorde en indelning av definitionerna i sex olika kategorier:

- Litteratur som läses av många.
- Lättläst litteratur.
- Nyskapande litteratur.

- Vilken litteratur som helst.
- Litteratur som beskriver miljön av idag.
- Litteratur producerad uteslutande i vinstsyfte.

'Litteratur som läses av många'-kategorin samlar under sig de svar som hänvisar till populärlitteratur som masslitteratur, eller litteratur som en stor andel av läsare känner till.⁴⁵ Under 'lättläst litteratur'-kategorin hamnar de elevsvar som indikerar att populärlitteratur är lättare att läsa och förstå än annan litteratur.⁴⁶ Under 'nyskapande litteratur'-kategorin hamnar ej nödvändigtvis elevsvar som talar om litteratur som är modern, eftersom att termen modern i de flesta fall indikerar att litteraturen läses av många, och ej att den uppvisar drag tillhörande modernismen. Under 'nyskapande litteratur'-kategorin hamnar endast elevsvar som refererar till populärlitteratur som experimentell till form eller mening. Under 'vilken litteratur som helst'-kategorin hamnar elevsvar som indikerar att populärlitteratur, oavsett annan gemensam nämnare, kan vara vilken typ av litteratur som helst. Som exempel kan nämnas Rikards svar: "Populärlitteratur är litteratur [...] som läses av många människor. Det finns olika sorters populärlitteratur, olika kvalitéer". Rikards svar fortsätter sedan med en lång rad olika exempel på populärlitteratur, vars enda gemensamma nämnare är att verken läses av många. Det som motiverar placeringen av Rikards svar under 'vilken litteratur som helst'-kategorin är alltså att han explicit uttrycker att populärlitteratur kan se ut hur som helst. Under 'litteratur som beskriver miljön av idag'-kategorin hamnar de elevsvar som indikerar att populärlitteratur beskriver hur vi tänker eller agerar i vårt nuvarande samhälle. Under 'litteratur producerad uteslutande i vinstsyfte'-kategorin placeras elevsvar hävdande att populärlitteratur är litteratur författad endast i syfte att inbringa vinst, helt utan konstnärlig motivering.

Tack vare uppgiftens fria format återfanns i vissa elevsvar fler än ett uttryckt huvuddrag typiskt för populärlitteratur, vilket innebär att ett och samma elevsvar kan falla under två eller flera kategorier. Som exempel kan nämnas eleven Gun: "Populärlitteratur, tror jag är något som är populärt, modernt att läsa nu. Tar upp hur vi lever nu på 2000-talet."⁴⁷ Guns definition hamnar då under 'litteratur som läses av många'-kategorin och 'litteratur som beskriver miljön av idag'-kategorin. Sammanlagt har de 22 tillfrågade eleverna producerat 35 kriterier utmärkande för populärlitteratur fördelade på sex kategorier. Bo Johansson och Per Olov Svedner beskriver i sin

⁴⁵ Se Ulf Boëthius första definition ovan.

⁴⁶ Se Ulf Boëthius femte definition ovan.

⁴⁷ Elevtext, inlämnad av Gun.

Examensarbetet i lärarutbildningen en dylik gruppering efter uppfattningar, i vilken varje individuell undersökningssperson endast hamnar i en enda kategori. Skälet till varför så ej är fallet i detta arbete beskrivs i Johansson och Svedners bok som ”detta förutsätter att varje individ har en dominerande uppfattning”.⁴⁸

Den kategori som samlat flest elevsvar är ’litteratur som läses av många’, under vilken 14 elevsvar står att finna. Därefter kommer ’vilken litteratur som helst’-kategorin med sju elevsvar. På den följer ’lättläst litteratur’-kategorin med sex elevsvar, därefter ’litteratur som beskriver miljön av idag’-kategorin med fyra elevsvar, tätt följd av ’litteratur producerad uteslutande i vinstsyfte’-kategorin med tre elevsvar samt ’nyskapande litteratur’-kategorin med ett elevsvar. Svarens fördelning blev således:

• Litteratur som läses av många:	14 elever
• Lättläst litteratur:	6 elever
• Nyskapande litteratur:	1 elever
• Vilken litteratur som helst:	7 elever
• Litteratur som beskriver miljön av idag:	4 elever
• Litteratur producerad uteslutande i vinstsyfte:	3 elever

Något som här bör nämnas är att de sju elever som ansåg att populärlitteratur kan vara vilken typ av litteratur som helst samtliga ansåg populärlitteratur vara litteratur som läses av många. Detta fenomen stod ej att finna i de andra kategorierna.

2.4. Elevernas åsikt om populärlitteratur

Den andra frågan jag bad eleverna i SP3x att svara på var vad de tycker om populärlitteratur. Det visade sig att den frågan var lika svår att svara på som den föregående. Dock lämnades inga blanka svarsblad in.

Indelningen av svaren är baserad på svarens attityd till populärlitteratur, det vill säga en indelning i fyra kategorier: ’positiv’, ’negativ’, ’ambivalent’ samt ’utan åsikt’. Dessa fyra kategorier är i stort sett utan tveksamheter vad gäller elevernas uttryckta attityder. Endast två

⁴⁸ Bo Johansson & Per Olov Svedner, *Examensarbetet i lärarutbildningen. Undersökningsmetoder och språklig utformning* (Uppsala, 2001) s. 40ff.

tveksamheter infann sig, varav en står att finna i ett av de negativa svaren, och det rör svarets ärlighet; en viss sarkasm går att utläsa ur Rikards svar: ”Jag är ett klassikerfreak och gillar att samla beundransvärda boktitlar i min bokhylla som gör folk imponerade. Jag föraktar såklart kiosklaskan och anser att min tid är alltför dyrbar för att lägga på sådant.” Den andra tveksamheten rör även den ett elevsvar ur ’negativ’-kategorin: ”Jag vet inte om det är populärlitteraturen eller jag själv som fördärvat begreppet populärlitteratur för mig, men fördärvat är det. [...] Som du kanske förstår är jag inget fan, framför allt kanske mitt ogillande gäller begreppet, då så mycket dålig litteratur gömmer sig bakom det, trots att det, som inom all populärkultur, finns ljusglimtar och inslag av briljans”. Jens svar här citerat indikerar att han är negativt inställd till begreppet populärlitteratur, och ej nödvändigtvis till populärlitteraturen i sig. Men eftersom detta ej definitivt går att bekräfta, stannar Jens svar i ’negativ’-kategorin.

Av de fyra kategorierna blev det ’positiv’-kategorin som blev tilldelat flest svar. Nio elever var odelat positiva till populärlitteratur. Därefter kom ’ambivalent’- och ’ingen åsikt’-kategorin med fem elevsvar vardera. I ’negativ’-kategorin placerades således endast tre elevsvar.

Av de nio elever vars attityd till populärlitteratur var positiv motiverade sex elever sitt val med att all litteratur är bra, och att det är bättre att läsa än att inte läsa. Åsa skriver: ”Jag tycker att det är kanon. [...] Jag tror det [populärlitteraturen] väcker läslust hos många som i vanliga fall inte läser så mycket, t ex jag”. Av de resterande tre eleverna motiverade David sin positiva inställning med att litteratur som läses av så många inte kan vara dålig, Gun motiverade inte alls och Petra med att populärlitteraturen behövs ”för att samhället, individen och den allmänna kunskapen ska kunna utvecklas och för att debatten om litteratur, samhälle och annat skall kunna fortgå”.

De tre elevtexter uttryckande en direkt negativ inställning utgörs av ovan nämnda Jens som tycker att populärlitteraturen generellt håller en för låg språklig kvalitet, Rikard som anser att populärlitteratur kort och gott håller för låg kvalitet samt Kristina som anser att ”populärlitteraturen hade kunnat vara [...] mer drivande i samhället [och] politiken, utan att den för den saken skulle mista sitt underhållningsvärde”. Den hade med andra ord kunnat vara bara lite bättre.

De elevtexter uttryckande ambivalens i sin inställning till populärlitteratur stipulerar kort och gott att de finner populärlitteratur vara både bra och dåligt.

Samtliga elever som ej uttryckte någon åsikt motiverade sitt val med osäkerhet i sin definition. Ta som exempel Viktors svar: ”Jag finner ingen åsikt om det. Efter förvirring över vad det [Populärlitteratur] ens betyder så är min åsikt lösaktig [sic].”

Fördelningen av elevernas åsikter blev således:

- Positiv 9 elever
- Negativ 3 elever
- Ambivalent 5 elever
- Ingen åsikt 5 elever

3. Diskussion

3.1. Läromedlen

I resultatdelen av detta arbete tas de delar av läromedlet *Litteraturhistoria* upp som explicit berör begreppet populärlitteratur. Bokens inställning till populärlitteratur är uteslutande negativ, om än vag. Med vag syftar jag till bokens bruk av uttryck såsom ”Triviallitteratur brukar användas synonymt med populärlitteratur” och ”Stil samt miljö- och personteckning är för det mesta schablonartade”.⁴⁹

Litteraturhistoria nämner aldrig begreppet populärlitteratur i positiva ordalag, och här bör åter understrykas att bokens enda explicita kriterium som särskiljer Dickens’ verk från populärlitteratur är att Dickens’ verk är av högre kvalitet. Vad i ett verk som upphöjer dess kvalitetsgrad uppges dock ingenstans.⁵⁰

Den levande litteraturen lider också den av bristande begreppsdefinitioner. Boken talar nedsättande om underhållningsindustrins ”mindre värdefulla produkter”, men använder aldrig termen populärlitteratur.⁵¹ Dock talar den om en klyfta mellan ”seriös och underhållande litteratur”, precis som att seriös litteratur inte kan vara underhållande och vice versa.⁵²

Dessa böcker, av vilka den ena fungerar som uppslagsverk och den andra som personlig handbok, lider båda av brist på begreppsdefinitioner, vilket tyder på att böckernas författare

⁴³Söderblom & Edqvist s. 576 (min kursivering).

⁵⁰ Se s. 7.

⁵¹ Jansson s. 340.

⁵² Ibid. s. 340.

förlitar sig på konventioner. De verkar ta för givet att eleverna som använder sig av dessa två böcker delar författarnas syn på begreppen som används. Problemet är att begrepp som kulturarv, seriös och oseriös litteratur idag konstant omdebatteras, vilket innebär att deras definitioner ej bör ses som fasta eller konventionsstyrda. Vidare stipulerar kursplanen för ämnet svenska för gymnasiet att ”genom läsning och eget skrivande tillägnar sig eleverna nya begrepp och lär sig att se sammanhang, tänka logiskt, granska kritiskt och värdera”.⁵³ De två omnämnda läromedlens tillit till konvention när det gäller definitionen av här berörda begrepp lär knappast eleverna att granska kritiskt och värdera. Tvärtom intalas eleverna att det som av den samhälleliga konventionen benämns som populärlitteratur är odelat dåligt.

3.2. Läraren

I min följande diskussion rörande lärarintervjuns resultat behandlas hennes explicita åsikter om populärlitteratur, men även hennes implicita sådana. Vad man väljer att undvika är lika talande som det man väljer att beröra. Och populärlitteratur som begrepp, det hade läraren inte mycket att säga om.

Det är tydligt att det vidgade textbegreppet inte är något som SP3x’ svensklärare har reflekterat över. Att hon inte reflekterat över det vidgade textbegreppet är ett rent antagande från min sida, eftersom alternativet vore att hon reflekterat över det men bestämt sig för att ignorera det, och det vore att gå rakt emot styrdokumentet.⁵⁴ Läraren definierade text som skrift, och endast skrift. Hon nämnde under intervjun aldrig någon annan form av text, såsom film eller ljudupptagningar.

Litteratururvalet hon gör följer urvalet i läroböckerna. Hon anser att all litteratur bör tas upp, men hävdar också att eleverna ska ha en klar bild av vårt litteraturarv. Hon följer den traditionella västerländska litterära kanon förespråkad i läroböckerna. Detta konventionella urval kan ses som ett aktivt förespråkande av norm, särskilt då hon anser att eleverna i nuläget ”inte missar någonting”.⁵⁵ Jan Thavenius talar i *Skolan och de kulturella förändringarna* om vårt arv:

Genom att låta eleverna [i 1900-talets början] komma i kontakt med ’det bästa som tänkts och skrivits’ skulle de få hjälp och stöd att utvecklas till hela och mogna personligheter. Undervisningen vilade

⁵³ ”Kursplan för Svenska” s. 157.

⁵⁴ Ibid. s. 158f.

⁵⁵ Se s. 11.

länge på en relativt stabil kulturell kanon som överfördes från läroplan till läroplan och som det förutsattes råda enighet om. Har dessa uppfattningar om kulturell homogenitet fortsatt att präglade svenskämnet? Det kan förefalla så. Men det betyder i så fall varken att det är samma kulturarv i dag som för hundra år sedan eller att ämnets uppgifter förblivit oförändrade. [...] Som en följd av detta har åtskilliga inslag i svenskundervisningen hitills behållit sin grundläggande karaktär:

- inriktningen på ett litet urval av svensk och europeisk litteratur,
- uppslutningen kring en litterär kanon som visserligen förändras men som vid varje tidpunkt uppfattas som nödvändig och självskriven [...].⁵⁶

Den litteratur hon själv läser är enligt henne den litteratur som måste läsas, vilket rimmar väl med Thavenius andra punkt i citatet ovan.

Läraren säger att ”det står ju någonstans att eleven ska ha en klar och fin bild av [...] vårt litteraturarv.⁵⁷ Jan Thavenius skriver om gymnasiet kursplan i svenska: ”Det betonas att ämnet är en helhet av språk och litteratur. Däremot finns det inga spår av den nationella uppgiften, ingenting om att ämnet ska bidra till att skapa en kulturell identitet och knappast något om att det ska förmedla ett gemensamt kulturarv. Ordet kulturarv nämns endast en gång och med mycket oklar syftning. Det kan lika gärna avse det europeiska som det svenska arvet.”⁵⁸ Partiet Thavenius syftar till i kursplanen lyder: ”Den kulturella identiteten uttrycks bl a i språket och litteraturen. Mötet med språk, litteratur och bildmedier kan bidra till mognad och personlig utveckling. Utbildningen i ämnet svenska syftar till att ge eleverna möjligheter att ta del av och ta ställning till kulturarvet och att få uppleva och diskutera texter som både väcker lust och utmanar åsikter.”⁵⁹ Läraren låter utan tvekan eleverna ta del av kulturarvet, dessvärre uppmanar hon genom sitt handlande knappast dem att ta ställning till detta arv.

Läraren är emot införandet av en obligatorisk litteraturkanon i gymnasieskolan, eftersom hon anser att nya lärare då skulle vara rädda för att i sin undervisning missa att beröra något författarskap.⁶⁰ Att hon inte är orolig för att ha missat något författarskap idag styrker det faktum att hon anser att eleverna får ta del av de författarskap de behöver.

Det bör även nämnas att läraren är medveten om att fördomar hos eleverna gentemot vissa typer av litteratur är vanligt förekommande. Hon säger i intervjun:

För nu när du säger i en klass: nu ska vi ta upp Strindberg, 'ååh' skriker alla då och då frågar jag: varför säger du så? Ja de har hört då att Strindberg det är en tråkig en. De vet ingenting om Strindberg men det är ett negativt ljud som kommer ur dem. Och då blir man så sur. Och sen när man har läst

⁵⁶ Andersson, Persson & Thavenius s. 145.

⁵⁷ Se s. 11.

⁵⁸ Andersson, Persson & Thavenius s. 155f.

⁵⁹ ”Kursplan för Svenska” s. 157.

⁶⁰ Se s. 11.

Strindberg, även om det är jättekort så tycker de att det är väldigt intressant. [...] de har bara hörsägen.⁶¹

Läraren anser alltså att i detta arbete aktuella läroböckers litterära urval är gott och tillräckligt, att litteraturen som recenseras högfrekvent i radio och tv är 'måsten' samt att text endast är skrift. Men samtidigt anser hon sig inte alls vara bunden av läroböckerna, att subjektiva värderingar är ett måste, att obligatorisk litteraturkanon skulle vara av ondo samt att all litteratur som eleverna är intresserade av bör tas upp. Detta till synes förvirrade förhållningssätt indikerar att läraren utan att reflektera över det följer konventionen. Ett problem med detta är den stora auktoritet det beskrivna förhållningssättet förlänar de två läroböckerna aktuella för klassen. Detta förhållningssätt fastlåser konventionens negativa syn på populärlitteratur, såsom den beskrivs i *Litteraturhistoria* och *Den levande litteraturen*. Lennart Skaaret skriver att "Varje elev måste känna att hans läsnivå respekteras och har berättigande. Litteraturundervisningens slutmål, när det gäller att 'odla sinnet för ordets konst', bör vara att varje elev blivit försedd med ett kritiskt instrument med vars hjälp han själv kan värdera sin egen läsnivå. Med hjälp av detta instrument kan han kritiskt pröva sin egen läsning och känna stimulansen i att utvecklas och att göra litterära landvinningar."⁶² Chansen att lärarens ovan beskrivna förhållningssätt förser eleverna i klass SP3x med detta kritiska instrument är i bästa fall små.

3.3. Eleverna

När det gäller elevernas definition av begreppet populärlitteratur är det tydligt att 'masslitteratur'-definitionen står i majoritet. Lika tydligt är det dock att fältet i övrigt är relativt utspritt. Sju elever av 22 anser att populärlitteratur kan vara vilken litteratur som helst, vilket visar att eleverna inte blint följer konventionen; de ser inte sina två läroböcker som absoluta auktoriteter när det gäller värdering av litteratur. Av dessa sju är fyra odelat positiva till populärlitteraturen. Petras svar bör här nämnas: "Det viktigaste inom populärlitteraturen är väl egentligen inte hur många som läst den eller den boken, hur många som vet vilken den boken är eller vem författaren är, utan det handlar helt enkelt om att beröra, väcka tankar och diskussioner!"

Vid en första anblick på resultaten redovisade ovan lägger man märke till att största antalet elevsvar faktiskt hamnat i 'positiv'-kategorin, men motiveringarna stipulerade i dessa svar följer

⁶¹ Lärarintervju.

⁶² Skaaret s. 46.

ändock konventionen i det att majoriteten av dem är fyllda av implicit negativa omdömen. Som exempel kan nämnas Beatas: ” Jag anser att alla böcker som får de som inte läser att ändå läsa är bra böcker.” Eller Åsas: ”En del böcker är bra, en del mindre bra. Jag tror det [den mindre bra boken] väcker läslust hos många som i vanliga fall inte läser så mycket”. Eller Anna som tycker att det är ”bra när böcker [...] får folk att läsa, inte minst barn som då introduceras in i den litterära världen på ett bra sätt”. Eleverna är samtliga positivt inställda till populärlitteratur, men i huvudsak för att de anser den vara en inkörsport till något annat; det är bättre att det läses populärlitteratur än ingenting.

Alltså: sju av 22 elever anser att populärlitteratur kan vara vilken litteratur som helst, men av dessa sju är endast fyra odelat positivt inställda. Nio av 22 elever är odelat positiva till populärlitteratur, men av dessa ser sju elever populärlitteratur som en typ av inkörsport till annan litteratur. Med andra ord har konventionens nedvärderande hållning till populärlitteraturen grepp även om de elever som anser sig vara odelat positiva till populärlitteratur. Kanske är det som Magnus Röhl skriver i sin essä ”Om litteraturens enda A- och många B-lag”: att vi i vårt västerländska samhälle åtminstone sedan tidigt 1700-tal verkligen har en obligatorisk tudelning av vår litteratur. För att något skall kunna vara ’högt’ måste följdaktligen också något vara ’lågt’.⁶³

Problemet med dessa resultat är ej i huvudsak att den konventionella, nedvärderande synen på populärlitteratur är rådande, utan att begreppet populärlitteratur med tillhörande värdering ej problematiseras. Magnus Röhl skriver:

Litteraturhistorien skulle onekligen vinna mycket på att frigöra sig från idén om ett slags definitionsmässigt underlägsen masskultur. Vårt okritiska sätt att acceptera termen – och, vill man gärna tillägga, negligera fenomenet – är väl bara ytterligare ett symptom på att vi företrädesvis tar till oss sådant som kan legitimera en traditionell litteratursyn, vilket i sig naturligtvis ingalunda är förkastlig, men som vi inte borde ta för alldeles och osökt given. Alla vet självfallet att slika tudelningar [högt och lågt] esomoftast är befängda, men vi läser och skriver icke desto mindre som vore de giltiga, förmodligen därför att det är så praktiskt att tänka fel.⁶⁴

⁶³ Magnus Röhl, ”Om litteraturens enda A- och många B-lag” i *Myter och motiv. Essäer om litteratur*, red.: Susanne Larsson-Krieg (*Svenskläraryrkeförningens Årsskrift 1995*, Stockholm, 1995) s. 30f.

⁶⁴ *Ibid.* s. 41.

3.4. Resultatens betydelse för lärarprofessionen

Återigen bör det påpekas att resultaten i detta arbete inte är representativt för svenska gymnasieskolan i stort, utan endast gäller för undersökningsobjekten upptagna häri.

I *Skolan och den radikala estetiken* talas det om ett aktivt motstånd mot bland annat populärlitteraturen: ”Redan under första hälften av 1800-talet började man varna för populärkulturens störtflod av hetsande intryck och nedbrytande innehåll. Det blev prästernas och lärarnas uppgift att stämma i bäcken. Skolan och dess lärare har sedan dess varit aktiva i alla följande mediapaniker, antingen de gällt populärlitteratur, seriehäften, film, TV, video eller dataspel.”⁶⁵ I SP3x är så ej fallet, åtminstone ej explicit. Varken läraren eller aktuella läroböcker tar smutskastande termer i anspråk rörande populärlitteraturen, bortsett från några korta avsnitt i de två böckerna. Däremot åtsidosätts populärlitteraturen genom sin frånvaro i den av läraren och läroböckerna upptagna litteraturen. Andersson, Persson och Thavenius tar upp problemet: ”Detta är ett av den moderna pedagogikens centrala problem. Om skolans och skolämnenas innehåll inte är givet på förhand, på vilka grunder bör vi då välja ett visst innehåll och därmed välja bort andra tänkbara?”⁶⁶ Klass SP3x’ problem är dock lite annorlunda, på så sätt att läraren inte aktivt väljer bort populärlitteraturen, hon gör det utan att reflektera över det val hon gör, och samtidigt det valets konsekvenser. En av dessa konsekvenser är att eleverna ej aktivt uppmuntras att inta en kritisk hållning till den litteratur de i skolan tar och ej tar del av. Andersson, Persson och Thavenius skriver: ”Skolan ska inte bara förmedla ett givet kunskapsinnehåll [...] till eleverna. Den bör också se som sin uppgift att lära eleverna att pröva sina värderingar och kritiskt undersöka all kunskap”.⁶⁷

Om den litteratur som tas upp i en klass, i fallet med klass SP3x den litteratur upptagen i de två läroböckerna, är exkluderande av en viss typ av litteratur, hur skall den exkluderade typen av litteratur över huvud taget kunna bli en del av diskussionen? Aulin-Gråhamn, Persson och Thavenius förespråkar vad de kallar den radikala estetiken:

Till den radikala estetikens tradition hör både kritiska och självkritiska värden. I dag måste kritiken och självkritiken gälla ett brett estetiskt fält – både högkultur och lågkultur, både konsten och politiken. Det är inte minst viktigt att säga detta med adress skola, eftersom dess estetik mest förmedlat ’den goda kulturen’ och legitimerats med vakthållningen mot det populära och politiska. [...] Den

⁶⁵ Lena Aulin-Gråhamn, Magnus Persson & Jan Thavenius, *Skolan och den radikala estetiken* (Lund, 2004) s. 88.

⁶⁶ Andersson, Persson & Thavenius s. 163.

⁶⁷ Ibid. s. 15.

radikala estetiken förvaltar de många sanningarna, öppenheten inför världens gång, den osäkerhet och kluvenhet som är grundläggande mänsklig. [...] Estetiken blir modest först när den inte kan förhålla sig till marknadsestetiken på något förnuftigt sätt och när den förlorar kontakten med estetikens radikala tradition. Poängen är alltså inte att de olika formerna av estetik är helt och hållet åtskilda. De är tvärtom dimensioner i en större helhet och de borde hela tiden kommunicera med varandra. Den modesta estetiken kan av egen kraft bara påverka skolan marginellt. Vi ska inte heller vänta oss några snabba förändringar av den radikala estetiken. Men den har åtminstone möjligheter att sätta igång processer som på sikt kan förändra skolan.⁶⁸

Vad de talar om är en högre nivå av källkritik hos både elever och lärare. Klass SP3x' svensklärare säger att hon är för nyttjandet av all sorts litteratur under lektionerna, men väljer samtidigt bort populärlitteraturen, vilket ej verkar till elevernas fördel.

Som svensklärare bör man göra genomtänkta litteraturval, i vilka samtliga litteraturtyper verksamma i elevernas vardag inkorporeras. Och en av dessa litteraturtyper är utan tvekan populärlitteraturen. För oavsett inställning, hade samtliga elever i klass SP3x en åsikt om populärlitteratur, vilket indikerar att den har en plats i elevernas medvetande. Och för att ge eleverna en chans att utveckla ett kritiskt tänkande samt en egen uppsättning värderingskriterier måste populärlitteraturen ges en plats i svenskundervisningen; en sådan plats som den inte ges i klass SP3x.

4. Sammanfattning

Frågorna min undersökning sökt finna svar på är 'hur ser klass SP3x på begreppet populärlitteratur?', 'hur ser klassens lärare i svenska på begreppet populärlitteratur?' samt 'hur behandlas begreppet populärlitteratur i för SP3x aktuella läromedel?'.

I de två läroböckerna behandlade i detta arbete förlitas det på konventioner i det att begrepp som populärlitteratur ej explicit definieras utan endast ställs som motpol i förhållande till den allmänt vedertagna litteraturen. Populärlitteraturen lyser med sin frånvaro i de två läroböckerna, vilka genom sin brist på problematisering av begreppet populärlitteratur med inneboende värderingar knappast uppmuntrar elevernas litteraturkritiska tänkande eller deras skapande av sina egna värderingar kring begreppet.

Klass SP3x' svensklärare anser att all litteratur bör tas upp i undervisningen och är emot en låst litteraturkanon i klassrummet. Dessvärre är hennes litteratururval taget från ovan nämnda läroböcker, vilket innebär att populärlitteratur inte tas upp. Utan att reflektera över det väljer hon

⁶⁸ Aulin-Gråhamn, Persson & Thavenius s. 122f.

i sin undervisning helt bort populärlitteraturen, vilket vidare motverkar problematiseringen av begreppet populärlitteratur med inneboende värderingar.

Eleverna ger från varandra varierande definitioner på begreppet populärlitteratur, och det faktum att sju av 22 elever definierar populärlitteratur som vilken typ av litteratur som helst indikerar att de ej blint följer sina två läroböckers syn på populärlitteratur. Dessvärre liknar elevernas värdering av populärlitteraturen i högre grad läroböckernas.

Av eleverna är flertalet positivt inställda till populärlitteratur, men i huvudsak för att de anser den vara en inkörsport till något annat; det är bättre att det läses populärlitteratur än ingenting. Endast ett fåtal av eleverna uttrycker explicit att populärlitteratur är dåligt, men de elever som uttrycker att de ser populärlitteratur som något bra uttrycker samtidigt implicit att populärlitteraturen är 'lägre' än den av konventionen accepterade litteraturen.

Alltså: varken läroböckerna eller läraren behandlar populärlitteratur i undervisningen; begreppet populärlitteratur problematiseras inte. Som lärare har vi en skyldighet att hjälpa eleverna att utveckla ett kritiskt tänkande samt att uppmuntra dem till att skapa sina egna kriterier för värdering av litteratur. En grund i detta arbete är att problematisera konventionella värderingar av litteraturtyper, inklusive populärlitteratur. Och detta sker ej i klass SP3x.

5. Litteraturförteckning

- Andersson, Lars Gustaf & Persson, Magnus & Thavenius, Jan, *Skolan och de kulturella förändringarna* (Lund, 1999)
- Aulin-Gråhamn, Lena & Persson, Magnus & Thavenius, Jan, *Skolan och den radikala estetiken* (Lund, 2004)
- Boëthius, Ulf, ”Populärlitteraturen – finns den?” i *Brott, kärlek, äventyr. Texter om populärlitteratur*, red.: Dag Hedman (Lund, 1995)
- Brink, Lars, *Gymnasiets litterära kanon. Urval och värderingar i läromedel 1910-1945* (Akad. avh., Uppsala, 1992)
- Culler, Jonathan, *Literary Theory. A Very Short Introduction* (New York, 2000 [orig. 1997])
- Furuland, Lars & Mählqvist, Stefan & Nilsson, Jan & Rhedin-Hammar, Ulla, *Skräplitteratur för barn. Analys – angrepp – alternativ* (Biblioteksdebatt 13, Lund, 1980)
- Fröroth, Rune, *Författare och förfuskare* (Stockholm, 1959)
- Jansson, Ulf, *Den levande litteraturen. Litteraturhistoria för gymnasieskolan* (Stockholm, 1999)
- Johansson, Bo & Svedner, Per Olov, *Examensarbetet i lärarutbildningen. Undersökningsmetoder och språklig utformning* (Uppsala, 2001)
- Kittang, Atle & Linneberg, Arild & Mellberg, Arne & Skei, Hans H., *En introduktion till den moderna litteraturteorin* (Stockholm/Stehag, 1997)
- ”Kursplan för Svenska” i *Regler för målstyrning. Gymnasieskolan* (Upplands Väsby, 2002)
- Nationalencyklopedin. Sjätte bandet. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens kulturråd*, red.: Ann Moen (Höganäs, 1991)
- Nationalencyklopedin. Tolfte bandet. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av statens kulturråd*, red.: Ann Moen & Christine Hansson (Höganäs, 1993)
- Nationalencyklopedin. Femtonde bandet. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av Statens kulturråd*, red.: Ann Moen & Christine Hansson (Höganäs, 1994)
- Nationalencyklopedin. Artonde bandet. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av statens kulturråd*, red.: Ann Moen (Höganäs, 1995)
- Olin-Scheller, Christina, *Mellan Dante och Big Brother. En studie om gymnasieelevers textvärldar* (akad. avh., Karlstad, 2006)

Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien. Tionde bandet, red.: G. Hedström
(Lund, 1929)

Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien. Sextonde bandet, red.: Sixten
Belfrage (Lund, 1942)

Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien. Tjugosjunde bandet, red.: Hans
Jonsson (Lund, 1977)

Röhl, Magnus, "Om litteraturens enda A- och många B-lag" i *Myter och motiv. Essäer om
litteratur*, red.: Susanne Larsson-Krieg (*Svenskläraryrkeförbundet Årsskrift 1995*, Stockholm,
1995)

Skaaret, Lennart, "God" och "dålig" litteratur. *Gymnasister och deras lärare om två berättelser*
(Stockholm, 1971)

Söderblom, Inga & Edqvist, Sven-Gustaf, *Litteraturhistoria* (Stockholm, 1997)

The Study of Popular Fiction. A Source Book, red.: Bob Ashley (London, 1989)

Öhman, Anders, *Populärlitteratur. De populära genrernas estetik och historia* (Lund, 2002)

6. Bilaga: Lärarintervju

Hur definierar du begreppet 'text'?

Hur definierar du begreppet 'litteratur'?

Hur definierar du begreppet 'skönlitteratur'?

Hur definierar du begreppet 'genre'?

Vilken litteratur läser du själv?

Är viss litteratur bättre än annan?

- Om ja: varför?
- Om nej: varför inte?

Vilken litteratur bör man som lärare beröra i gymnasieklassrummet?

Vilken litteratur bör man som lärare ej beröra i gymnasieklassrummet?

Vilken litteratur tar du upp i klassrummet?

Varför har du valt just den litteraturen?

Vad anser du om att ha obligatorisk litterär kanon i gymnasieskolan?

Hur definierar du begreppet 'populärlitteratur'?

Vad tycker du om 'populärlitteratur'?

Tycker du att 'populärlitteratur' bör behandlas i gymnasieklassrummet?

Vilka läroböcker använder du i din undervisning i svenska?

Vad tycker du om dem?

Berör du begreppsdefinitioner i din undervisning i svenska?